

העזרה מהסוגיא

בנא בתרא קכו. - קכט:

פרשת נח ה'תשפ"ה

דף קכו

◆ דיני שינוי ירושת התורה:

- באופן שהאב אמר לשון מתנה - דבריו קיימים^א.
- באופן שהאב אמר לשון ירושה:
 - באופן שאמר לשון חלוקת ירושה (כגון שאמר שבן אחד יירש את כל נכסיו, או שבן אחד יירש שדה זו ובן שני יירש שדה אחרת):
 - שיטות התנאים:
 - לרבנן - אין דבריו קיימים.
 - לרבי יוחנן בן ברוקה - דבריו קיימים.
 - באופן שאמר 'פלוגי בני בכור לא יטול פי שנים' או שאמר 'פלוגי בני לא יירש עם אחיו' - אין דבריו קיימים^ב.

◆ דיני בכור:

- באופן שמוחזק שבן אחד הוא בכור - בן זה מקבל פי שנים כבכור.
- באופן שלא הוחזק מי הבכור והאב אומר על בן אחד שהוא הבכור - האב נאמן^ג.
- באופן שמוחזק שבן אחד הוא הבכור והאב אומר על בן אחר שהוא הבכור - לרבי יהודה האב נאמן לרבנן האב אינו נאמן.

☞ הערות ☞

- א הרשב"ם מבאר שהאב זכאי לתת את כל נכסיו במתנה משום שאין בכך הפקעת הירושה אלא ממילא לאחר מותו לא יהיו לו נכסים שיוכל להורישם.
- ב הרשב"ם מבאר שדברי רבי יוחנן בן ברוקה שהאב יכול לשנות את הירושה נאמרו רק באופן שאמר לשון חלוקת ירושה (כגון שאמר שבן אחד יירש שדה זו ובן שני יירש שדה אחרת) ולא באופן שאמר לשון שבן אחד לא יקבל את הירושה.
- ג הגמ' מבארת שהדין שהאב נאמן לומר על הבן שהוא הבכור נאמר באופן שהאב אמר 'בני זה בכורי הוא' אבל באופן שהאב אמר 'בני זה בכור הוא' אין בכך ראייה שהוא בכור מאב כיון שיתכן שהוא בכור מאם ואינו בכור מאב ולכן אינו מקבל פי שנים, אמנם באופן שהאב אמר 'בני זה בכור הוא ומסי רוקיה' כלומר שהרוק שלו מועיל לרפואה יש בכך ראייה שהוא בכור מאב כיון שרק בכור מהאב הרוק שלו מועיל לרפואה.
- בדברי הגמ' מובא מעשה שהאב אמר שהבן הוא בכור שוטה והגמ' מבארת שאין מכך ראייה שהוא בכור מאב וכוונת הלשון שוטה היא כפשוטו משום שאפשר לבאר שהכוונה לבכור שוטה שהוא בכור מאב ואינו בכור מאם, ועיין בדברי היד רמה שביאר שדברי הגמ' נאמרו לרבותא שלא מביעיא שאין בכך ראייה מהלשון 'בכור' כיון שיתכן שהכוונה מאם ולא מאב אלא יתכן שיש ראייה מדברי האב עצמו שהכוונה לבכור מאם ולא בכור מהאב ולכן נקרא בכור שוטה.
- הגמ' מבארת שהדין שהאב נאמן לומר על הבן שהוא הבכור נאמר באופן שהאב אמר 'בני זה בכורי הוא' אבל באופן שהאב אמר 'בני זה בכור הוא' אין בכך ראייה שהוא בכור מאב כיון שיתכן שהוא בכור מאם ואינו בכור מאב ולכן אינו מקבל פי שנים, אמנם באופן שהאב אמר 'בני זה בכור הוא ומסי רוקיה' כלומר שהרוק שלו מועיל לרפואה יש בכך ראייה שהוא בכור מאב כיון שרק בכור מהאב הרוק שלו מועיל לרפואה.

לקבלת העלון או שליחת הערות: B0527147396@gmail.com

- בן שמוחזק שכן אחד הוא בכור והאב אומר שאינו בכור - לרבי יהודה האב נאמן לרבנן האב אינו נאמן.

◆ דיני ספק בכור:

- באופן שהספק משעת לידה (כגון שתי נשים של איש אחד שילדו במחבא ולא הוכרו) - אינם מקבלים פי שנים².
- באופן שהספק לאחר הלידה (כגון שתי נשים של איש אחד שילדו במחבא והוכרו ולבסוף נתערבו):
 - באופן שלא כתבו הרשאה זה לזה - שניהם אינם מקבלים פי שנים.
 - באופן שהאחד כתב הרשאה לחבירו - מקבל פי שנים.

◆ דיני טומטום שנקרע ונמצא זכר:

- לענין ירושה:
 - באופן שהטומטום הוא הבכור - אינו מקבל פי שנים דכתיב 'והיה הבן הבכור לשניאה' ודורשים עד שיהיה בן בשעת לידה.
 - באופן שהטומטום הוא פשוט - מקבל חלק פשוט אמנם אינו ממעט מחלק בכורה³.
- לענין בן סורר ומורה - אינו נעשה בן סורר ומורה דכתיב 'כי יהיה לאיש בן סורר ומורה' ודורשים עד שיהיה בן בשעת לידה.
- לענין מילה - ספק האם מילתו דוחה שבת כבן גמור, או דלמא אין מילתו דוחה שבת משום דכתיב 'אשה כי תזרע וילדה זכר' ודורשים עד שיהיה זכר בשעת לידה.

◆ דיני טומאת לידה:

- זכר - שבעה ימי טומאה ולאחריהם ושלשים ושלשה ימי טהרה.
- נקבה - ארבעה עשר ימי טומאה ולאחריהם שישים וששה ימי טהרה.
- טומטום ואנדרוגינוס - ספק האם יש טומאת לידה כזכר או טומאת לידה כנקבה או שאין טומאת לידה כלל⁴.
- טומטום שנקרע ונמצא זכר - ספק האם יש טומאת לידה כזכר או שאין טומאת לידה כלל.

◆ נאמנות האב להעיד על בנו באופן שחזר בו:

- באופן שהאב אמר לא ליד בית המכס:
 - באופן שהאב אמר בתחילה שהוא בנו ולאחר מכן אמר שהוא עבדו - האב נאמן בדבריו הראשונים שהוא בנו ולא יכול לחזור בו ש'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'⁵.
 - באופן שהאב אמר בתחילה שהוא עבדו ולאחר מכן אמר שהוא בנו - האב נאמן בדבריו האחרונים שהוא בנו משום שיכול לפרש את דבריו הראשונים שלא התכוון לומר שהוא עבדו ממש אלא שהוא משמש אותו כמו עבד.

⌘ הערות ⌘

ד הגמ' מבארת שהמקור שספק בכור משעת לידה אינו מקבל פי שנים דכתיב 'והיה הבכור' ודורשים ולא ספק בכור כלומר שספק בכור משעת לידה אינו מקבל פי שנים.

ה הרשב"ם מבאר שהנפק"מ בכך שהטומטום אינו ממעט מחלק בכורה הוא באופן שיש בכור פשוט וטומטום והאב הניח ירושה של תשעה מנים שלענין חלק בכורה דנים כאילו יש בכור ופשוט ולכן חלק בכורה הוא שלשה מנים, ואילו לענין שאר הירושה של הששה מנים דנים שיש שלשה בנים ומחלקים ביניהם ונמצא שהבכור מקבל חמשה מנים והפשוט והטומטום מקבלים שני מנים, ואם הטומטום היה ממעט חלק בכורה היה הבכור מקבל ארבעה מנים וחצי והפשוט והטומטום היו מקבלים כל אחד שני מנים ורבע.

ו הגמ' מבארת שיש ספק האם דורשים מהפסוק 'אשה כי תזרע וילדה זכר וטומאה שבת ימים' ודורשים עד שיהיה זכר בשעת לידה אבל טומטום ואנדרוגינוס שהם ספק זכר וספק נקבה בשעת לידה אין בהם טומאת לידה, או דלמא לא דורשים דרשה זו ויש טומאת לידה ומספק צריך לחשוש שיש טומאת לידה של זכר וטומאת לידה של נקבה.

הרשב"ם מבאר שבאופן זה שיש ספק האם יש טומאת לידה כזכר או טומאת לידה כנקבה או שאין טומאת לידה כלל יש ארבעה עשר ימי טומאה (משום שחוששים שיש טומאת לידה של נקבה), ואין ימי טהרה כלל (משום שחוששים שאין טומאת לידה כלל).

הרשב"ם מוסיף שבאופן שראתה ביום ל"ד מהלידה וביום מ"א לפי הצד שאין טומאת לידה ראתה ל"ד נחשבת נדה וראיה מ"א נחשבת זיבה, ולפי הצד שיש טומאת לידה של זכר יום ל"ד היא ראייה בימי טוהר ויום מ"א נחשבת נדה וצריכה לספור שבעה נקיים, ולפי הצד שיש טומאת לידה של נקבה יום ל"ד ויום מ"א היא ראייה בימי טוהר ואינה נטמאת כלל, וכיון שיש ספק צריכה לחשוש שהיא נדה ושהיא זבה. וכן באופן שראתה ביום ע"ד וביום פ"א לפי הצד שאין טומאת לידה או שיש טומאת לידה של זכר ראתה ע"ד היא נדה וראית פ"א היא זיבה, ולפי הצד שיש טומאת לידה של נקבה ראתה ע"ד היא בימי טוהר וראית פ"א היא נדה וכיון שיש ספק צריכה לחשוש שהיא נדה וזבה.

ז הרשב"ם מבאר שאי אפשר לבאר שכוונתו בדבריו הראשונים שהוא אוהב אותו כבנו ובאמת הוא עבדו משום שאין דרך אדם לקרוא לעבדו בנו.

- באופן שהאב אמר בתחילה שהוא 'עבד ששווה מאה זוז' ולאחר מכן אמר שהוא בנו - האב נאמן בדבריו הראשונים שהוא עבדו ולא יכול לחזור בו ש'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'^פ.
- באופן שהאב אמר את האמירה הראשונה ליד בית המכס ואת האמירה השניה לא ליד בית המכס:
- באופן שהאב אמר בתחילה שהוא בנו ולאחר מכן אמר שהוא עבדו - האב נאמן בדבריו האחרונים שהוא עבדו משום שהסיבה שקרא לו בתחילה בנו כדי שלא יצטרך לשלם עליו מכס.
- באופן שהאב אמר בתחילה שהוא עבדו ולאחר מכן אמר שהוא בנו - האב נאמן בדבריו הראשונים שהוא עבדו ואינו נאמן לפרש את דבריו שהוא בנו ומשמשו כעבד כיון שעל ידי כך שקרא לו עבד היה צריך לשלם עליו מכס ומוכח שכוונתו שהוא עבד ממוש.

דף קכח

◆ **ראובן שתבע משמעון שיחזיר את עבדו ושמעון טען שקנה את העבד מראובן והיה נאמן בטענה זו אלא שהוסיף 'רצונך השבע וטולי':**

- באופן ששמעון חזר בו לאחר שראובן נשבע - שמעון אינו יכול לחזור בו, ולכן ראובן נאמן בשבועתו שהעבד שייך לו ונוטל את העבד.
- באופן ששמעון חזר בו לפני שראובן נשבע:
 - לרשב"ם ותוס' - שמעון יכול לחזור בו, ולכן ראובן אינו נאמן בשבועתו שהעבד שייך לו והעבד נשאר ביד שמעון.
 - לרש"י - שמעון אינו יכול לחזור בו, ולכן ראובן נאמן בשבועתו שהעבד שייך לו ונוטל את העבד'.

◆ **דיני גביית חוב מהיתומים:**

- קרקע - גובים.
- עבדים ומטלטלים - לא גובים^א.

◆ **דיני עדות:**

- פסול קרובים:
 - ראשון בראשון (ראובן שמעיד על שמעון אחיו) - פסול.
 - שני בשני (בן ראובן שמעיד על בן שמעון) - פסולים.
 - שלישי בשני (נכד ראובן שמעיד על בן שמעון) - לרבי אבא ורבא ומר בר רב אשי כשר.
 - שלישי בראשון (נכד ראובן שמעיד על שמעון):
 - לרבי אבא - לרשב"ם אין הכרח האם כשר או פסול, לתוס' פסול.
 - לרבא ומר בר רב אשי - כשר.

⊕ הערות ⊕

- ח הרשב"ם מבאר שבאופן זה האב אינו יכול לפרש את דבריו הראשונים שהוא בנו ומשמשו כעבד משום שדרך האדם לומר לשון 'עבד ששווה מאה זוז' רק לעבד ולא לבן אפילו באופן שמשמשו כעבד.
- ט רשב"ם מבאר שבעבד גדול שמעון היה נאמן לטעון שקנה את העבד רק באופן שהחזיק בעבד שלש שנים אבל פחות משלש שנים אינו נאמן כיון שאין חזקה ל'גודרות', ובעבד קטן שמעון היה נאמן לטעון שקנה את העבד לאלתר משום שאינו נחשב 'גודרות'.
- י המשנה בסנהדרין [כד א] מביאה שאדם שאמר 'נאמן עלי אבא' לרבי מאיר יכול לחזור בו ולחכמים לא יכול לחזור בו, והגמ' [שם] מביאה שנחלקו האמוראים האם המחלוקת נאמרה באופן של 'מחול לך' אבל ב'אתן לך' לכו"ע יכול לחזור בו או נחלקו ב'אתן לך', והגמ' בסוגיא פוסקת שנחלקו ב'אתן לך' והלכה כחכמים שלא יכול לחזור בו.
- הגמ' [שם] מוסיפה שרבי יוחנן סובר שלפני גמר דין לכו"ע יכול לחזור ונחלקו רבי מאיר וחכמים לאחר גמר דין, וריש לקיש סובר שנחלקו רבי מאיר וחכמים לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין לכו"ע לא יכול לחזור בו, והגמ' [שם] פוסקת כדברי רבי יוחנן בדעת חכמים שלפני גמר דין יכול לחזור ולאחר גמר דין לא יכול לחזור, ותוס' מבארים שבאופן ששמעון חזר בו לאחר שראובן נשבע נחשב לאחר גמר דין ולא יכול לחזור בו ובאופן ששמעון חזר בו לפני שראובן נשבע נחשב לפני גמר ויכול לחזור בו, ותוס' דנים בדעת רש"י האם סובר שהגמ' בסוגיא חולקת על הגמ' בסנהדרין וסוברת שהאדם לא יכול לחזור לפני גמר דין, או דלמא הגמ' בסוגיא אינה חולקת על הגמ' בסנהדרין אלא שבאופן ששמעון אמר 'רצונך השבע וטולי' נחשב לאחר גמר דין ולכן לא יכול לחזור בו.
- יא רשב"ם מבאר שלמרות שעבדים הוקשו לקרקעות מ"מ לענין שיעבוד דין העבדים כדן מטלטלים משום שהבעל חוב סומך דעתו על קרקע שאינה יכולה לזוז ממקומה ולהאבד ולא סומך דעתו על העבדים שיכולים לזוז ממקומם ולהאבד.

○ נכד לסבו:

- לרבי אבא ורבא - לרשב"ם אין הכרח האם כשר או פסול, לתוס' פסול.
- למר בר רב אשי - כשר.
- להלכה - פסול^י.

• דיני קרוב שהתרחק (וכן חרש ושוטה שנהיו בריאים):

- באופן שהיה קרוב בשעת ראית העדות והיה רחוק בזמן הגדת העדות - פסול משום ש'תחילתו בפסלות'.
- באופן שהיה רחוק בשעת ראית העדות והיה קרוב בזמן הגדת העדות - פסול משום ש'סופו בפסלות'.
- באופן שהיה רחוק בשעת ראית העדות ובזמן הגדת העדות והיה קרוב בין זמן ראית העדות לזמן הגדת העדות - כשר משום ש'תחילתו וסופו בכשרות'.
- סומא - עד שאינו סומא שראה עדות ולאחר מכן נעשה סומא פסול להעיד^י.

◇ דיני אדם שאמר 'תיטול אשתי כאחד מן הבנים':

- בנכסים שהיו לבעל בשעת הצוואה - האשה מקבלת חלק כמו שאר הבנים שיהיו בשעת מיתת הבעל^{טו}.
- נכסים שלא היו לבעל בשעת הצוואה - האשה אינה מקבלת חלק מהם^{טז}.

◇ דיני שטר הלואה באופן שהלואה אומר שפרע חצי והעדים מעידים שפרע הכל:

- שבועת מודה במקצת:
 - לרבי אבא - הלואה חייב שבועת מודה במקצת.
 - למר בר רב אשי - הלואה לא חייב שבועת מודה במקצת^י.
- גביית החוב - המלוה יכול לגבות חצי מההלואה מנכסים בני חורין ולא מנכסים משועבדים.

דף קכט

◇ דיני שינוי ירושת התורה באופן שהאב לשון מתנה ולשון ירושה:

- הקדמה - הגמ' דנה באופן שהאב אמר לשון מתנה ולשון ירושה (לפי רבנן שלשון ירושה לא מועיל), והגמ' דנה באופן שאמר לשון מתנה בתחילה (כגון 'נתנתן שדה זו לפלונית וירשה'), ובאופן שאמר לשון מתנה בסוף (כגון 'ירש פלוני שדה זו ותנתן לו וירשה') וכדלהלן.
- באופן שהאב נתן שדה אחת לאדם אחד - דבריו קיימין.
- באופן שהאב נתן שתי שדות לאדם אחד או שדה אחת לשני בני אדם - דבריו קיימים.

הערות

- יב רשב"ם מוסיף שלפי ההלכה שנכד פסול לסבו גם נין פסול לסבו וכן שאר הדורות פסולים, אמנם תוס' חולקים וסוברים שכיון ש'אתפלג דרא' כל כך כשר להעיד.
- יג רשב"ם מבאר שהטעם שעד שאינו סומא שראה עדות ולאחר מכן נעשה סומא פסול להעיד משום שהעד אינו יכול להעיד מאומד הדעת על גבולות השדה, ותוס' מבארים שלמרות שיכול להעיד מאומד הדעת על גבולות השדה מ"מ פסול לעדות וכן בעדות הלואה שלמרות שיכול להעיד על ההלואה מ"מ פסול.
- יד הרשב"ם מבאר שנידון זה נאמר בשכיב מרע שאמר 'תיטול אשתי כאחד מן הבנים' משום ש'דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמי', וכן נידון זה נאמר בברייתא שעשה קנין ואמר 'תיטול אשתי כאחד מן הבנים'.
- הרשב"ם מוסיף שנידון זה נאמר באופן שהבעל אמר שאשתו תיטול כאחד מן הבנים חוץ מהחלק שמגיע לה בכתובתה או באופן שאמר שאשתו תיטול כאחד מן הבנים והאשה מחלה על החלק שמגיע לה בכתובתה.
- טו הרשב"ם מבאר שכוננת הבעל שהאשה תקבל כאחד מן הבנים שיהיו בשעת מיתת הבעל ולכן בין באופן שבשעת הצוואה היו בנים מרובים ובשעת מיתה התמעטו הבנים, ובין באופן שבשעת הצוואה היו בנים מועטים ובשעת מיתה התרבו הבנים, האשה מקבלת לפי מספר הבנים בזמן מיתת הבעל.
- טז הרשב"ם מבאר שהטעם שהאשה אינה מקבלת חלק בנכסים שלא היו לבעל בשעת הצוואה משום שדעת הבעל הייתה לתת לאשה חלק בנכסים שיש לו בשעת הצוואה ולא התכוון להקנות חלק בנכסים שאין לו בשעת הצוואה אלא יהיו לו לאחר מכן, והרשב"ם מוסיף שמחמת טעם זה גם לפי המ"ד ש'אדם מקנה דבר שלא בא לעולם' האשה אינה מקבלת חלק בנכסים שלא היו לבעל בשעת הצוואה.
- יז הגמ' מבארת שהטעם של מר בר רב אשי שהמלוה לא חייב שבועת מודה במקצת משום שהלואה נחשב 'משיב אבידה' כיון שלולי דבריו לא היה המלוה יכול לגבות את ההלואה כלל כיון שיש עדים שהלווה פרע את החוב, והטעם של רבי אבא שהמלוה חייב שבועת מודה במקצת משום שהלואה לא נחשב 'משיב אבידה' כיון שהלואה הודה לפני שהעדים באו ויתכן שהלווה חשש שהעדים באים להעיד שלא פרע כלל ולכן טען שפרע חצי ולא טען שפרע הכל כדי שלא יחשב שקרן יותר מדאי.

- באופן שהאב נתן שתי שדות לשני בני אדם:
 - לרב ששת - קונה.
 - לריש לקיש:
 - באופן שאמר את לשונות הנתונה 'תוך כדי דיבור' - דבריו קיימים.
 - באופן שאמר את לשונות הנתונה 'לאחר כדי דיבור':
 - באופן שאמר 'ראובן ושמעון יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום' - דבריו קיימים.
 - בשאר האופנים - אין דבריו קיימים".
- ◆ דיני חזרה 'תוך כדי דיבור' - בכל דיני התורה מועיל חזרה תוך כדי דיבור חוץ מלענין קידושין וגירושין ועבודה זרה ומגדף^ט.

✽ הערות ✽

יח הרשב"ם מבאר שבאופן שאמר 'ראובן ושמעון יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה' מבארים שכוונתו שהלשון ירושה מתייחס לראובן והלשון מתנה מתייחס לשמעון, וכן באופן שאמר 'נתן שדה פלונית ופלונית לראובן ושמעון ויירשום' מבארים שהלשון מתנה מתייחס לראובן והלשון ירושה מתייחס לשמעון, אבל באופן שאמר 'ראובן ושמעון יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום' והזכיר לשון ירושה בתחילה ובסוף ולשון מתנה באמצע והלשון מתנה נאמר בלשון 'שנתתם להם' ולשון זה מתייחס ללשון ירושה שהזכיר קודם ואמרים שכמו שהלשון ירושה נאמר בין לראובן ובין לשמעון כיון שהזכיר בתחילה ובסוף כך הלשון מתנה נאמר בין לראובן ובין לשמעון.

יט רשב"ם מבאר שהשיעור של 'תוך כדי דיבור' הוא כדי שאילת תלמיד לרב שהוא בשיעור אמירת 'שלום עליך רבי', ובתוך שיעור זמן זה האדם יכול לחזור בו, אמנם בגירושין רבנן החמירו שלא יועיל חזרה וכן בעבודה זרה רבנן החמירו שלא יועיל חזרה, ותוס' מוסיפים שדין גירושין כדין קידושין ודין מגדף כדין עבודה זרה, ותוס' מביאים שר"ת מבאר שדין זה הוא תקנת חכמים שבזמן שהתלמיד עסוק במלאכתו יוכל לענות שלום לרב ולאחר מכן לחזור בו מדבריו הקודמים, ור"י כותב שיתכן שיש גזירת הכתוב שלא מועיל חזרה תוך כדי דיבור.

רשב"ם מבאר שהנידון של חזרה בעבודה זרה תוך כדי דיבור הוא באופן שהתפיס או הקצה דבר לעבודה זרה, אמנם תוס' חולקים על דבריו וסוברים שלא מועיל התפסה והקצאה לעבודה זרה, ולכן תוס' מבארים שמדובר שמכר לכהנים פר כדי שיפטמו אותו שבע שנים לעבודה זרה, או באופן שאמר לעבודה זרה 'אלי אתה' וחזר בו.